

Major
dr IVO PAIĆ

O Titovim govorima ratnim jedinicama

U knjizi govora i članaka Josipa Broza Tita — izrečenih i napisanih od 1941. do 1945. godine — nalaze se i tekstovi šest govora ratnim jedinicama. Šest jasno kazanih, jezgrovitih govora bogati su misaonim sadržajem i značenjima svojih poruka. Kratkim skicom uvoda u njihovo suvremeno čitanje htjeli bismo, u osnovnim crtama, tek naznačiti odgovore na ograničen broj pitanja o karakteristikama Titove riječi borcima.

Čitanje je suvremeno kad na svome predmetu (tekstu) otkriva one slojeve i dimenzije značenja koje — uprkos protoku vremena — ulaze u područje naše suvremene prakse, u područje socijalističkog bistvovanja. Mogućnost suvremenog čitanja tekstova govora izrečenih prije trideset i više godina utemeljena je, dakako, u njihovom sadržaju. To znači da Titovi govori ratnim jedinicama probijaju granice kronoloških koordinata svoga nastanka i ulaze u prostor suvremene prakse...

Opravdano se misli i tvrdi da su Titovi govori, dakle, Govori ratnim jedinicama, jednostavni, nedvosmisleni i razumljivi slušaocima.

Tito, kao i Lenjin, ne govori specijalistima. On se obraća narodu. To čini i kad za ratnih godina govori borcima: borci su Titu »najbolji sinovi naroda«, oni su »simbol bratstva... naroda«. Također je istina da Govori ratnim jedinicama nisu opterećeni naslagama formalizma ukrasa govorničke tradicije koja, nastavljajući na antičke uzore, od umijeća upotrebe riječi pravi struku. Titu je riječ sred-

stvo ideje, a ideja i riječ dobijaju svoju moć iz *djela*: u ratu — iz oružane borbe, u miru — izgradnja socijalizma postaje pravo po-
prište iskušavanja moći ideje i snage ljudske riječi.

Govori su *izrečeni* prije tri decenije. Danas je pred nama njihov *tekst*, a ne čitav govor. Naime, prijenos iz govorenoga u pisani jezik nije tek nekakav tehnički postupak, nekakvo premještanje u kojem govor ostaje nepromijenjen. U pravu su lingvisti: između govorenoga i pisanog jezika postoje stanovita protuslovlja. Govor je pravi život jezika. On se u pismu samo simbolički predstavlja. Posljedice simbolizacije mogu se samo djelimice prevladati . . .

Svaki govor se zbiva u nekakvom situacijskom okviru. U njemu i pošiljalac i primalac poruke — s obzirom na kontekst — uspostavlja kontakt i kod verbalnog općenja.

Kako se uspostavlja lanac verbalnog općenja u Govorima ratnim jedinicama? Kako Titova riječ postaje razumljiva borcima, pokazat ćemo na primjeru razvoja sadržaja i smisla političke i borbene izreke o *raskrinkavanju izdajnika*.

»Ja vas uvjeravam da ćemo u toj borbi, u borbi za raskrinkavanje izdajnika, pobjedu odnijeti mi a ne oni«.

»Blagodareći samoprijegornoj borbi naših naroda, koja je vođena za zajedničku stvar, uspjeli smo do danas velikim dijelom da raskrinkamo ove neprijatelje federativne demokratske Jugoslavije«.

U prvom primjeru Tito utemeljuje funkciju poruke *oznakom* produbljenog sadržaja cjelokupne borbe: »Danas se vodi borba ne samo da se istjeraju okupatori iz naše zemlje; danas se bije boj i za uništenje *svega* onoga šta *smeta slobodi* naroda naše zemlje. Danas se vodi borba i sa izdajicama naroda«.

Bliže određenje slobode osvijetljeno je iz općeg cilja: »Dakle, drugovi vi se borite ne samo protiv okupatora, nego i protiv domaćih izdajnika, da biste izvojevali srećnu budućnost i *pravu* slobodu, kojoj *decenijama* teži naš narod«.

Označivši opće uvjete, ciljeve i razloge »dvostrukog« fronta borbe, Tito *imenuje* nosioca izdajničke politike, izdajničku vladu koja pomaže Dražu Mihailovića. Imenovanjem predmeta (konteksta govora) i njegovim opisom, jezik postiže funkciju razdvajanja i suprotstavljanja svih karakteristika izdajničke vlade ciljevima borbe: izdajnička vlada je »uvijek bila takva«, ona je »uvijek i u svako vrijeme« surađivala s neprijateljem »da bi se održala na vlasti«; ona je »uvijek bila spremna da sarađuje sa svim i svakim«, njena je djelatnost »nastavak izdajničke politike koja je vođena dvadeset i više godina . . . produžetak politike podmetanja, politike nasilja nad narodom«.

Kombinacijom i ponavljanjem riječi »uvijek«, u »svako« vrijeme, — Tito aktuelno izdajstvo londonske vlade prikazuje kao njeno trajno imanentno svojstvo. Dakle, novembra 1942. godine Tito objašnjava borcima trajnu nespojivost prakse i ciljeva nosilaca vlasti u predratnoj Jugoslaviji sa zadacima i ciljevima narodnooslobodilačke borbe.

Naposlijetku, Tito *uvjerava* borce »da ćemo u toj borbi, u borbi za raskrinkavanje izdajnika, pobjedu odnijeti mi a ne oni«.

Sadržaj i smisao označavanja, imenovanja, objašnjavanja i uvjeravanja izveden je (novembra 1942. godine) u uvjetima već cjelovito ispoljene izdajničke politike londonske vlade, nedvosmisleno utemeljenog negativnog odnosa boraca prema toj politici i — što je osobito značajno — iz praktično (u borbi) doživljene izdaje.

Zato Tito ne govori samo o potrebi borbe protiv izdajnika. On uvjerava da će u toj borbi pobijediti. Riječ *pobjeda* zadobija produbljena značenja, vezana za ukidanje ne samo okupacije i izdaje nego i pretpostavki svake izdajničke politike u budućnosti. Riječ pobjeda — prema tome — jasno upućuje na socijalne ciljeve borbe. Ona označava *buduće* korjenite promjene u socijalnoj osnovi slobode. Iako se te promjene još ne obrazlažu u pojedinostima, lako je uočljivo *razvijanje* sadržaja i smisla ciljeva borbe iz govora u govor, čak u razmacima od svega nekoliko mjeseci.

Juna 1942. godine Tito govori na dan osnivanja Četvrtе crnogorske brigade:

»Mi imamo jedan jedini zadatak — da oslobodimo zemlju od okupatora i da uništimo petu kolonu«.

Novembra 1942. godine isti zadatak dobija još puniji smisao:

»Dakle, drugovi, vi se borite... da biste izvojevali srećnu budućnost i pravu slobodu, kojoj decenijama teži naš narod«.

U drugom primjeru — iz govora Prvoj dalmatinskoj udarnoj brigadi, 27. oktobra 1944. — borbom izvojevano stanje ne traži od Tita ponavljanje opisanog postupka označavanja, imenovanja, objašnjavanja i uvjeravanja. To je vrijeme u kojem *rezultati* borbe čine nepotrebnom cjelovitu verbalnu argumentaciju. Dovoljno je da se borcima skrene pažnja tek na promijenjene metode djelovanja izdajnika: »protivnarodni elementi (su) prešli na nove metode u svom reakcionarnom radu«. Oni se uvlače u redove narodnooslobodilačkog pokreta. Dakle, treba biti oprezan!

Negativan odnos prema izdaji i izdajnicima i dalje se izvodi iz pozitivnog odnosa boraca prema oslobodilačkim i socijalnim cilje-

vima borbe i na osnovama doživljenog pogubnog značenja izdaje. No, sada je glavni oslonac takvoga odnosa *već praktično ostvareni osnovni smisao borbe*. Oktobra 1944. godine zadaci raskrinkavanja upućuju na borbu protiv neprijatelja *»nove federativne demokratske Jugoslavije«*.

Iz ovih nekoliko primjera može se nazrijeti da misaona reprodukcija razgovjetnosti izreke o raskrinkavanju izdajnika i značenja njene razgovjetnosti, ne može biti izvedena iz pojednostavljene teze po kojoj sva »tajna« razgovjetnosti leži u jednostavnosti riječi, rečenica i rečeničkih sklopova Govora ratnim jedinicama. Problem je skriven u dubljim slojevima Titove govorene riječi...

Navedena karakteristična mjesta Govora ratnim jedinicama pokazuju da je izreka o raskrinkavanju neprijatelja u službi ideje i prakse pobjede. Takva je ostala do kraja rata. Sadržaj pojma »pobjeda« stalno je obogaćivan prvenstveno karakteristikama korjenitih socijalnih promjena: on se razvija od početne oštre formulacije borbe za oslobođenje zemlje i uništavanje okupatora i izdajnika, od borbe protiv povratka na staro, do borbe za očuvanje i razvijanje ostvarenih novih bitno revolucionarnih sadržaja. Istovremeno sa rastom pojmljenog i ostvarivanog sadržaja pobjede, raste i osmišljavanje sadržaja borbe protiv izdajnika.

Pred očima pažljivog čitaoca Govora ratnim jedinicama osmišljava se cjelina narodnooslobodilačke borbe i revolucije. Jezik govora u svakoj točki razvoja cjeline borbe uspostavlja konkretan odnos ideje, riječi i djela: iskustvo i rezultati borbe obogaćuju ideju pobjede, ideja pobjede — prožeta iskustvom borbe — osvjetljava nova područja ciljeva i zadataka.

U Titovom misaonom postupku sjedinjuje se sposobnost i umijeće konkretno dijalektičkog osmišljavanja prakse borbe iz ideje i razvijanja sadržaja ideje pobjede iz pojmljenih rezultata i tendencija borbe.

Stalno oscilirajući odnos ideje i prakse, ciljeva borbe i rezultata borbe, bezuvjetno traži konkretnu revolucionarnu misao u svim pitanjima oslobodilačkog rata i socijalističke revolucije. Jezik je tu da izriče sadržaj ove konkretno revolucionarne misli, a stil pojačava njenu djelotvornost u lancu verbalnog općenja.

Nalazimo da je i upotreba izreke o raskrinkavanju neprijatelja primjer Titove sposobnosti i umijeća konkretnog dijalektičkog (revolucionarnog) mišljenja.

Ovu značajnu izreku Vrhovni komandant nikad ne izriče kao frazu, kao nekavu formulu nepromjenljivog predmeta koji se u svim

svojim karakteristikama »podrazumijeva«. Između izreke i predmeta uvijek se uspostavlja »prirodna povezanost«. Izreka je uvijek potaknuta konkretnim stanjem i konkretnim zadatkom, ali u okvirima cjeline smisla borbe. Novembra 1942. godine raskrinkavanje izdajnika je zaoštreno upravo prema londonskoj vladi i Draži Mihailoviću: u njihovoj djelatnosti leži konkretna zapreka pronosjenju istine o narodnooslobodilačkoj borbi. I jezik je u službi toga cilja i zadatka. Jezik u kojem progovaraju činjenice prezentne svim boricima:

»Jasno je, drugovi, da mi danas moramo da kažemo čitavom svijetu da je to izdajnička vlada, da mi nismo vojska te vlade i njenog ministra Draže Mihailovića, jer jedan general ne može zapovijedati dvjema armijama koje se bore jedna protiv druge«.

Dakako, time nije zanemarena borba za raskrinkavanje Pavlića, Nedića i drugih izdajnika.

Oktobra 1944. godine raskrinkavanje se prvenstveno odnosi na nove konkretne sadržaje djelovanja izdajnika, pa odatle slijedi i konkretan zadatak:

»Potrebno je budno pratiti njihov rad i onemogućiti da u našim redovima postignu ciljeve koje nisu mogli postići dok su bili u otvorenoj borbi na strani okupatora«.

Situacijska i povijesna određenost poruka i njihova jednostavnost nisu dovoljni uvjeti posvemašnje razumljivosti Govora ratnim jedinicama. Mislim da je lanac verbalnog općenja doista konkretan i da su poruke stvarno razgovjetne, zahvaljujući posebnoj odlici Titova govorničkog postupka:

U jezik svojih govora Tito prenosi praktično iskustvo naroda i boraca, povezuje ga s predmetom govora i zadacima; na taj način osigurava cjelovitost lanca verbalnog općenja, prvenstveno blisku vezu sa boricima koji ga slušaju ... i kod preko kojega borci razumiju to što slušaju ...

U Govorima ratnim jedinicama postoji i temeljni stav iz kojega se razabire Titovo načelno shvaćanje odnosa ideje i djela. To je shvaćanje mjerodavno idejno i metodološko uputstvo odnosa prema svim značajnim pitanjima narodnooslobodilačke borbe i revolucije — u njemu se temelji i nepokolebljiv odnos Tita (u ratu i danas) u odlučnim pitanjima prava na slobodan razvoj naše zemlje. U najopćijem početnom obliku stav je izrečen u Govoru povodom osnivanja Četvrte crnogorske brigade, 17. juna 1942. godine. Posebno ističemo one

riječi koje su ključne za razumijevanje načelnog (utemeljujućeg) karaktera stava:

»Sada je u borbama za oslobođenje, prvi put u historiji Jugoslavije, kršteno oružano jedinstvo svih naših naroda... Mi ćemo biti sijači bratstva među narodima. Kad budemo prolazili kroz nove zemlje, kad budemo dolazili u dodir sa ljudima drugih običaja, oni će možda biti nepovjerljivi prema nama, jer nas još nisu vidjeli na djelu i nisu čuli našu riječ. Vi ćete svojim držanjem i ubjeđivanjem pokazati da ste vojska novoga kova; vi ćete TAKO steći njihovo povjerenje i razviti zastavu slobode u krajevima koji je još nisu razvili«.

Vrhovni komandant govori borcima o njihovoj prometejskoj ulozi, misiji: oni će biti sijači bratstva među narodima i razviti zastavu slobode u krajevima koji je još nisu razvili. To je pregnantno izražena velika ideja bratstva, jedinstva i slobode u njenom najopćijem određenju i misao oružane sile »kao osnovne poluge pomoću koje se rješava zadatak nacionalnog oslobođenja i svi drugi ciljevi Narodnooslobodilačke borbe i socijalističke Revolucije«. U isticanju prometejske uloge boraca prirodno je i istovremeno izrečena parola revolucionarne borbe u ratu ratnim sredstvima kombinirana sa parolom nacionalnog oslobođenja.

Međutim, odlučna su pitanja: što čini borce doista sijačima bratstva među narodima i što ih čini doista nosiocima zastave slobode; kako borci postaju graditelji bratstva među narodima i stjegonoše slobode.

Na oba pitanja odgovori se nalaze u navedenom Titovom stavu.

Prvo. Ne postoji ništa što bi *unaprijed* osiguralo oslobodilačku ulogu boraca i njeno priznanje. Ni povjerenje naroda nije ničim *unaprijed* osigurano. *DJELO* i samo djelo posvjedočuje borce kao sijače bratstva među narodima i kao nosioce zastave slobode; dakako, djelo koje u svakom trenutku može biti podvrgnuto kritici utemeljenoj na novom, revolucionarnom, shvaćanju slobode i bratstva među narodima.

Drugo. Borci će steći povjerenje naroda i doista razvijati zastavu slobode

— kad ih narod vidi na djelu,

— kada svojim držanjem i ubjeđivanjem (dakle: jedinstvom ideje, riječi i djela) pokažu da su vojska novoga kova.

Podvlačenjem načelne mjerodavnosti djela za ljudski oslobodilački smisao ideje i stalne otvorenosti djela sudu naroda, Tito ističe

korjenitu suprotnost temeljne orijentacije narodnooslobodilačkog pokreta na jednoj strani i, na drugoj, temeljne orijentacije okupatora i izdajnika ...

Ideji i praksi okupatora i izdajnika Tito suprotstavlja ono shvaćanje naroda koje se utemeljuje na pravu slobodnog bivstvovanja, želji naroda za slobodom u ravnopravnoj zajednici i *dokazanoj* sposobnosti naroda da sami sobom upravljaju.

Tito poistovjećuje Narodnooslobodilačku vojsku i narod: neuništivost naroda isto je što i neuništivost njegove vojske.

»... nas neprijatelj nije uništio, jer se narod ne može uništiti. Jugoslavija se ne da pobijediti — njen herojski otpor je čini nepobjedivom«.

Nasuprot svim totalitarnim koncepcijama okupatora i izdajnika — koji iz ograničenih doktrina razvijaju i ograničen odnos prema narodu — Tito stvaralački dovodi u odnos činjenicu da narod »nikako ne želi« versajsku prošlost, sa činjenicom da je ljubav prema narodu doista najširi nužan okvir okupljanja u borbi protiv okupatora i izdajnika:

»Naša je dužnost da okupimo u svoje redove sve one koji vole svoj narod. To nas, opet, obavezuje da na sve gledamo što šire i što elastičnije«.

Široka nedogmatska osnovica borbe jasno diferencira dva različita i suprotstavljena fronta koji se formiraju na osnovu kriterija odnosa prema oslobodilačkim željama naroda:

»Mi smo uvidjeli da se *na jednoj strani* okupilo sve protiv naroda, a *na drugoj* sve što je rodoljubivo, što voli svoju zemlju, slobodu i nezavisnost«.

Rodoljubivost je Titu jedan od *najkonkretnijih* pojmova; to je ujedno jedna od najdjelotvornijih riječi koje izgovara:

»Svi narodi bore se za iste ciljeve, i to je ta težnja za bratstvom i slogom, ona sila koja nam daje snage da i veće teškoće prebrodimo«.

Jednostavna formula rodoljubivosti (patriotizma) nema nepoznanica: biti rodoljub znači prihvatiti ciljeve zajedničke svim narodima; prihvatiti ciljeve koji su zajednički svim narodima znači *de facto* boriti se za svijet u kojemu ostvarivanje ciljeva jednog naroda nijednog trenutka ne može i ne smije biti postignuto na račun ci-

ljeva drugih naroda. Bratstvo — jedinstvo uvijek je pretpostavka i rezultat takvog rodoljublja. Ovakvo shvaćanje internacionalizma tek počinje tamo gdje nacionalizam završava: nema nacionalizma gdje je razvijena suradnja i ravnopravnost nacija; bez suradnje i ravnopravnosti nacija nema internacionalizma. Tako internacionalizam (bratstvo-jedinstvo) postaje u ratu sila, materijalna snaga borbe za slobodu i probni kamen slobodarske orijentacije u narodnooslobodilačkoj borbi, a kriterij revolucionarnog stava u izgradnji socijalističke Jugoslavije. Naravno, ni borba za zajedničke ciljeve nije apstraktna: narodima postaje zajedničko samo ono što prelazi granice građanskog svijeta utemeljenog na prevlasti posebnog interesa nad općim. Borba za bratstvo i jedinstvo neizostavno podrazumijeva borbu za *novo* društvo. Iz horizonta ovakvog sadržaja bratstva i jedinstva, odnosno rodoljublja, zadobija i puno trajno značenje Titova izreka:

»Čvrsto bratstvo i neuništiva ljubav vladace među vama, jer vi ste narodna vojska«.

Iz govora u govor Tito, gotovo u svakom kontekstu obraćanja borcima, dovodi u odnos vojsku i narod, narod i vojsku. U tome odnosu narodna vojska je svagda snažna poluga ostvarivanja svih ciljeva narodnooslobodilačke borbe i revolucije. Narod je, međutim, *subjekt* čitavog kretanja:

»Narod je stvorio svoju vojsku, da mu ona ostvari mir zauvijek. Ali to će biti samo onda ako se narod i dalje bori i *ako zadrži vlast u svojim rukama*«.

»Mi smo u toj borbi *dokazali* ne samo da naši narodi znaju da se bore, već i to da naši narodi znaju sobom upravljati«.

Prva misao izrečena je januara 1943. (Četvrtoj krajiškoj diviziji), druga je izgovorena pred borcima Prve dalmatinske udarne brigade, oktobra 1944. godine. U obje misli Tito jednostavno konstatira da su ideje narodnooslobodilačke borbe i revolucije već u osnovi verificirane kao *DJELO*: prvo, narod je stvorio svoju vojsku; drugo, narod u oslobođenim krajevima već ima vlast u svojim rukama, i, treće: dokazano je da narodi znaju upravljati sobom.

Početna misao o načelnom odnosu ideje i djela (izgovorena pred borcima Četvrte crnogorske brigade, juna 1942. godine) već je u svojim bitnim dimenzijama ostvarena u svojoj djelotvornosti: *praksa narodnooslobodilačke borbe i revolucije pokazala se kao neoboriv dokaz zasnovanosti ideja o oružanoj sili kao osnovnoj poluzi borbe, o neuništivosti naroda i sposobnosti naroda da vlada sobom*. Tako *djelo* postaje uporišna točka ne samo daljnje borbe protiv okupatora

i izdajnika nego i snažna neporeciva osnova daljnje borbe za očuvanje i razvoj tekovina revolucije.

Izvjesno je da u Titovim riječima — kad u središte govora unosi i rezimira tekovine borbe kao dokaz snage i prava naroda — odzvanja eho vrlo složenih zbivanja na frontu borbe za priznanje *nove* Jugoslavije.

Pred kraj rata poruke govora jasno idu u dva pravca: prema saveznicima i prema borcima.

Najvažnija parola tokom čitave narodnooslobodilačke borbe bila je: »Sve za front, sve za pobjedu!«. Ostvarivana je u jedinstvu borbe protiv okupatora i izdajnika sa borbom za revolucionarne društvene promjene. Dakako, tokom rata sve više je oslobađana revolucionarna sadržina parole, uz postojanu čvrstinu borbe za uništavanje neprijatelja. U antifašističkoj borbi nema odstupanja:

»Mi imamo vezu s našim saveznicima, mi imamo svoje obaveze, svoje dužnosti prema njima«.

Doprinos borbi protiv fašizma utemeljuje i pravo. Tito je neopozivo odlučan:

»Ali mi imamo i svoja prava, koja se moraju poštovati, jer smo ih *izvojevali* potocima krvi i brdima kostiju«.

Tako je djelo postalo izvojevano pravo slobode. U borbi za to pravo Tito koristi javno proklamirane principe antifašističkih saveznika:

»Mi ostajemo kod toga da naši narodi sami svojom slobodnom voljom izaberu oblik unutrašnjeg uređenja. To je princip koji propovijedaju naši veliki saveznici, i mi se držimo toga principa«.

Sadržaj principa o slobodnom izboru unutrašnjeg uređenja uvijek je za kapitalističke članice antihitlerovske koalicije imao granice tolerancije: to su granice građanskog društva. Na tlu Jugoslavije te su granice u vrijeme Titova govora na Visu (oktobra 1944. godine) već bile prekoračene. Tito misli na slobodan izbor unutrašnjeg uređenja na temelju rezultata narodnooslobodilačke borbe i njene razvijene revolucionarne tendencije. Međutim, nije riječ samo o pravu na slobodan izbor unutrašnjeg uređenja. Ostvareni rezultati borbe *i obavezuju*. U povodu sporazuma sa Šubašićem, Tito uvjerava borce:

»Ovaj sporazum nije oslabio naše redove, nego ih je ojačao. On neće ugroziti tekovine za koje ste se borili i za koje se bore

naši narodi... Ali mi ćemo ostati čvrsto kod toga da se od tog sporazuma ne može nikuda dalje naprijed bez odobrenja svih naših naroda. Mi ostajemo vjerni odlukama Drugog zasjedanja antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije».

Dakle, u sadržaj ostvarenog djela borbe ulazi i činjenica po kojoj je i nova razvijena *svijest* naroda i boraca *materijalna snaga* koja se ne može zaobići ili zanemariti u pitanjima izbora društvenog uređenja: narodnooslobodilačka borba i socijalistička revolucija i subjekt borbe čine jedinstvo novoga sadržaja činjeničkog stanja od kojega se jedino i može polaziti u rješavanju pitanja društvenog uređenja.

Kroz Govore ratnim jedinicama provlači se *konstanta* Titovog shvaćanja biti i odnosa ideje, djela i slobode. Ona se prvenstveno zaoštrava na pitanju odnosa bratstva — jedinstva i revolucije:

Vrijednost ideje i shvaćanja slobode mjeri se ostvarenim djelom. Djelo borbe je stalno otvoreno kriterijima bratstva i jedinstva među narodima Jugoslavije. To se bratstvo i jedinstvo utemeljuje na zajedničkim ciljevima, a razvija u zajedničkoj borbi. Cjelokupna borba razvija novu trajnu osnovu bratstva i jedinstva: revolucionarni karakter društvenih promjena (u ratu: vlast naroda kao dokaz njegove sposobnosti da upravlja sobom i narodna vojska kao osnovno sredstvo već izborne pozicije naroda kao subjekta).

U Govorima ratnim jedinicama Tito dovodi u neraskidiv odnos dva bitna sadržaja: bratstvo i jedinstvo i revoluciju. Ne mogu se ostvariti bratstvo i jedinstvo među narodima a da se ne ostvari revolucija; ne može se ostvariti revolucija bez bratstva i jedinstva. Bez socijalističke revolucije, ideja bratstva i jedinstva ostaje u horizontima građanskog svijeta: ostaju socijalne osnove neravnopravnosti dijelova nacija i čitavih nacija međusobno. Revolucija bez ideje i prakse bratstva i jedinstva apstrahira od povijesnih činjenica: ona se odriče materijalne snage koju u revolucionarnom preobražaju oslobađaju narodi u borbi za zajedničke ciljeve.

Parola bratstvo i jedinstvo, u ratu i danas, podrazumijeva stalno razvijanje revolucionarnog sadržaja društvenih promjena, sadržaja u kojem jedino i može biti ostvarena. Iako Govori ratnim jedinicama izričito ne imenuju ciljeve i ostvarene promjene *riječju* revolucija ili nazivom socijalistička revolucija, *Tito drugim riječima označava bitno revolucionarnu prirodu ciljeva i već ostvarenih promjena:* »Poslije ovog rata nema više Versaja«; »Oni koji su dali najveće žrtve u ratu, imaće i odlučnu riječ poslije rata«; »A to će biti samo

onda ako se narod i dalje bori i ako zadrži vlast u svojim rukama»; »U Krajini nema čovjeka koji bi želio da se povрати ono što je bilo«; »Mi smo u toj borbi dokazali . . . da naši narodi znaju sobom upravljati« itd.

Titovo tako uporno stalno ukazivanje na bitno revolucionarne ciljeve i revolucionarno djelo, mogu se razumjeti iz potreba razvijanja najšire osnovice antifašističke borbe i potreba da se glavnom socijalnom nosiocu borbe (radničkoj klasi i seljaštvu koje je u staroj Jugoslaviji znatnim dijelom bilo proletarizirano) svagda ukaže na socijalni smisao cjelokupne borbe. Dodamo li k tome i obzire prema svim saveznicima antihitlerovske borbe — otkriva se u Titovim govorima izvanredno umijeće. Parola »Sve za front, sve za pobjedu!« traži da se u jedinstvu drže sve njene unutrašnje napetosti, da se ne apsolutizira nijedna strana borbe (oslobođenje — revolucija), a da se rastućem revolucionarnom subjektu svagda kaže ono najbitnije radi čega je tako masovno i pristupio narodnooslobodilačkoj borbi. Naime, da tom borbom već korjenito mijenja socijalnu osnovu svoje dotadašnje egzistencije.

Titovi govori ratnim jedinicama su primjer umijeća držanja u vezi dijalektičkih protivvrječnosti i njihova oslobađanja smjerom revolucionarne tendencije.

Na primjeru odnosa ideje, djela i slobode čitalac će u Govorima ratnim jedinicama lako otkriti već razvijanu i stalno obogaćivanu temeljnu uporišnu misao cjelokupne borbe (u ratu i danas) za očuvanje vlastite osnove slobodnog društvenog razvoja i mjesta Jugoslavije u svijetu.

Nepokolebljiva vjera u pobjedu, oslonac na slobodarske težnje i revolucionarne snage u narodu, vlastitom borbom izborena pobjeda i socijalistička revolucija — bile su i ostale moćna osnova i najsnažniji dokaz prava na slobodu, a potom i prava Jugoslavije na slobodan vlastiti put socijalističkog razvoja.

Ta se temeljna misao, u ratu i danas, kao crvena nit provlači kroz sve govore druga Tita. U njenu sadržaju leži jezgro oko kojega se razvija čitav govornički postupak, jezgro po kojem je Titova riječ tako bliska i razumljiva.

Bliskost riječi i njena razumljivost idu zajedno.

Riječ je bliska kad zadrži odgovore na bitne poticaje životne situacije naroda, klase i čovjeka i kad postojano ostaje u čvrstoj vezi sa odlučnim pitanjima koja sebi narod u borbi za slobodu i ljudski sadržaj života postavlja. U prvim govorima ratnim jedinicama Titova riječ nosi oštar pečat vremena borbe za opstanak naroda pred fašiz-

mom i zločinštvom domaćih izdajnika. Na pitanje o opstanku naroda Tito daje i praktičan odgovor koji je nadmoćan svim parolama okupatora i kvislinga: izlaz je u oružanoj borbi na temelju bratstva i jedinstva, u skladu sa zajedničkim ciljevima svih naroda Jugoslavije. Oružana borba u bratstvu i jedinstvu naroda pod vođstvom KPJ razvija se kao praksa u kojoj se na djelu oslobađaju revolucionarne snage naroda. U toj borbi narod se vlastitom djelatnošću iznutra mijenja: njegovo početno oštro egzistencijalno pitanje prerasta u jednako tako fundamentalno pitanje borbe za održanje i razvijanje socijalističkog sadržaja života.

Od borbe za slobodu u bratstvu i jedinstvu, preko borbe za očuvanje i razvoj oslobodilačkog i revolucionarnog djela, do isto tako uporne borbe za socijalističko samoupravljanje na temelju rezultata svih momenata revolucionarnog puta — leži neprekidan, povezan, razvojan tok. Titova riječ (ovdje tek djelimice prikazana na primjerima Govora ratnim jedinicama), na svakoj točki toga puta, koji za narode Jugoslavije znači čitavu epohu, ostaje bliska i razumljiva.

Njena bliskost i razumljivost ne mogu se drugačije objasniti nego činjenicom da na svim točkama oslobodilačkog i revolucionarnog kretanja daje odgovore na bitna pitanja naroda, radničke klase i čovjeka u borbi za slobodu u socijalizmu koji je put i sadržaj ostvarenja njihovih potreba i interesa.

Zato je metodološki ispravan onaj put istraživanja Titove misli koji u izgovorenoj i napisanoj riječi očitava njen svagda konkretan i dosljedan stav o odnosu ideje, djela i slobode.

Tako postaje i vidljivo da oštar pečat vremena i složene situacije nikada ne uspijevaju potisnuti temeljne oslobodilačke i revolucionarne principe misli i riječi druga Tita.

Dodajmo na kraju: *nije tajna razumljivosti Titove riječi u jeziku Govora ratnim jedinicama; sva je tajna sadržana u Titovoj spoznaji biti oslobodilačke borbe i revolucije, a jezik kojim govori borcima u svojoj jednostavnosti omogućen je upravo tim dubokim spoznajama.*

Svijest o toj činjenici, mislim, ukazuje i na put plodotvornih istraživanja misli druga Tita.

(»Vojno delo« br. 5/75)